

**Електронні навчально-методичні видання
у вигляді збірників («хрестоматій») статей та уривків з наукових
видань, які є об'єктом вивчення в рамках навчальних дисциплін
відповідно до затвердженої навчальної програми
підготовки бакалаврів і магістрів
(згідно з розпорядженням Науково-дослідної частини № 03-21 від 05.05. 2017 р.)**

Дисципліна **Розпорядження корпоративними правами**

Кафедра цивільного права

Інститут навчально-науковий юридичний

Викладач **к. ю. н. Л. В. Сіщук**

Список (не більше 10 позицій) наукових текстів, рекомендованих для включення у збірник текстів («хрестоматію»), що наявні у фондах наукової бібліотеки університету (згідно з електронним каталогом <http://lib.pu.if.ua/lib/>):

1. Васильєва В. А. Корпоративна власність: теоретичний аспект. Корпоративне право України та інших європейських країн: шляхи гармонізації: Збірник наукових праць / НДІ приватного права і підприємництва ім. академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України; за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В. В. Луця. Івано-Франківськ, 2015. С. 31 – 36.

Ключові слова: корпоративні права, майнові права, речові права, право власності, гібридна власність.

Для становлення корпоративного права як підгалузі цивільного права слід вивчити та науково обґрунтувати основні інституції цієї системи або так звані базові положення. Аналіз категорії «корпоративна власність» слід починати із застереження щодо недопустимості підміни понять «корпоративна власність» і «власність корпорацій». Власність корпорацій – це ніщо інше як власність юридичних осіб.

Категорія права власності є феноменом цивільного права. І попри те, що до ключових інституцій цієї галузі відносять категорію договору, юридичної особи, все ж таки слід визначальне місце залишити за власністю. Саме вона визначає економічний порядок в державі і напряду впливає на правопорядок.

Цілком правильно законодавець визначив право власності як абсолютне і непорушне право особи. Законодавче регулювання відносин власності спрямоване на його максимальний захист. І ці норми є надзвичайно

важливими. Проте економічні відносини у суспільстві це не тільки відносини власності, але і відносини товарного обороту, при якому здійснюється процес переходу матеріальних ресурсів від одного суб'єкта до іншого. Ці відносини є динамічними і більш ризикованішими з огляду на дотримання прав власника.

Право власності не є однорідним за суб'єктним складом та змістом. На сьогодні в Україні сформоване право приватної власності фізичних та юридичних осіб, право публічної власності держави та територіальних утворень (комунальної власності). Очевидно, що йдеться про різні режими власності залежно від суб'єктного складу. Різновидом власності є власність юридичних осіб. Відповідно до ст. 318 ЦК України юридичні особи приватного права є власниками майна. Це в повній мірі стосується і корпорацій.

Однією із мотиваційних підстав створення конструкції юридичної особи та наділення її правосуб'єктністю є відмежування особистої власності фізичної особи від власності юридичної особи. Це, в свою чергу, дає можливість: 1) зменшити ризики втрати власності при залученні особистої власності до комерційного обороту; такий правовий «запобіжник» є загальновизнаним; 2) об'єднати капітал для досягнення спільних цілей. 3) перерозподілити економічні можливості та встановити економічний контроль над певними економічними сферами. При вдалому комбінуванні та спрямуванні капіталу можна досягнути в сукупності значно більшого економічного ефекту, ніж від окремо взятого інвестування.

Водночас об'єднання капіталу не створює складочного капіталу у вигляді спільної (часткової) власності, а є нічим іншим як передачею прав власника на передане майно іншому суб'єкту – корпорації. Майно, що передане корпорації учасниками та набуте нею в результаті комерційної діяльності, належить юридичній особі на праві приватної власності. Відповідно, і на здійснення права буде поширюватися режим приватної власності. Корпорація, як правосуб'єктний учасник економічного обороту, буде в повному обсязі володіти, користуватися та розпоряджатися своїм майном.

Попри права власності, як речового права, матеріальними цінностями є інші життєві субстанції. Це інтелектуальна власність, інформація, майнові права, комерційна власність, якою є товаророзпорядчі документи, складські свідоцтва, боргові розписки. Критерієм відокремлення «речового» та «майнового» права власності є інформаційний носій. Для речового права такий носій – це сама річ з її споживчою та міною вартістю. Майнове право власності має лише мінову вартість, а інформаційним носієм такого права є певний документ чи інший спосіб фіксації такого права (за допомогою ЕОМ)

Створення корпорації водночас призводить до виникнення корпоративних відносин. Головним економічним змістом корпоративних відносин є відносини власності.

Така вартісна субстанція як корпоративні права є об'єктом права власності учасників корпоративних відносин. Титульність власника на корпоративні активи (приналежність) посвідчується акціями, сертифікатами свідоцтвами, витягами з реєстру, установчими документами. Вищезазначені документи є лише формою вираження майнових прав, вони втілюють у собі ці майнові права; вони є лише засобом фіксації таких прав та слугують виключно інтересам обороту – є зручним засобом для посвідчення таких прав та спрощення процедури їх передання іншим особам [1, с. 345]. Тому об'єктом права власності, а, відповідно, і об'єктом цивільних правовідносин є не сам документ – цінний папір, а права, які ним посвідчуються. [Васильєва В. А., уривок з наукової доповіді, С. 31 – 33].

(до Тем 1. Поняття і зміст корпоративних прав).

2. Васильєва В. В. Закон і договір у системі юридичних фактів. Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України: Збірник наукових статей. Випуск 34. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2014. С. 125 – 135.

Ключові слова: договір, закон, юридичний факт.

Виникнення, зміна і припинення правовідносин – надзвичайно важливий і складний вузол правового регулювання. Забезпечуючи надійне виникнення, зміну і припинення правових відносин, юридичні факти сприяють тим самим стабільному і належному функціонуванню усієї системи правового регулювання [1, с. 165].

Як і будь-які цивільні правовідносини, зобов'язання виникають на основі певних юридичних фактів, які прийнято називати підставами виникнення зобов'язань. Юридичні факти є важливою складовою механізму цивільно-правового регулювання, оскільки саме через них здійснюється переведення загальнообов'язкових правил поведінки з нормативної площини у сферу конкретних суспільних відносин, саме вони «запускають» процес реалізації суб'єктивних прав та обов'язків, створюючи правовідносини [2, с. 45-47].

У літературі справедливо зазначалось, що норма права створює юридичну можливість виникнення, зміни і припинення цивільно-правових відносин. Вона вказує на ті умови, обставини (факти), за наявності яких створюється рух правових зв'язків. Завдяки юридичним фактам реалізується створена нормою права можливість руху цивільного правовідношення [3,

с.27]. Юридичний факт, передбачений гіпотезою норми права, і є тією умовою, за якої норма може бути реалізована. Як правомірно зазначає Ж. Ю. Мірошникова, основне завдання юридичних фактів у механізмі правового регулювання полягає в тому, що вони забезпечують перехід від загальної моделі прав та обов'язків до конкретної [4, с.57].

У науці юридичний факт зазвичай визначають як життєву обставину, з якою законодавство пов'язує виникнення, зміну чи припинення прав і обов'язків учасників правовідносин. В. О. Кочергіною обґрунтовується поняття юридичного факту як правового способу перетворення здатності мати право у реальне володіння ним, а здатності мати обов'язок – на реальну необхідність вчинення відповідної дії, що виконує роль правовстановлюючої обставини ненормативного характеру у вигляді передумови і підстави правовідношення [5, с. 9].

Підставою зобов'язання серед інших юридичних фактів законодавець визначає і закон, який, однак, не може бути поставлений в один ряд з юридичним правочином чи правопорушенням. Причина в тому, що закон є джерелом та передумовою виникнення зобов'язання, але не підставою. Однак, деякі науковці вважають, що закон або інший нормативно-правовий акт може бути підставою виникнення окремих видів правовідносин [6, с.53-57].

Зрозуміло, що саме поняття «юридичний факт» вказує на те, що ним є не будь-який факт реальної дійсності, а саме той, який знайшов своє закріплення в нормах права, належним чином сформульований та зафіксований у чинному законодавстві і, таким чином, маючи юридичну вагу, виступає підставою виникнення правового зобов'язання. Саме юридичний факт виступає «спусковим важелем» дії норми права. Як справедливо зазначала Р. О. Халфіна, юридичний факт є підставою «прив'язки» загальної, абстрактної норми до конкретного випадку [7, с.134].

Необхідні умови для виникнення, зміни чи припинення зобов'язання можна визначити, виходячи із з'ясування лексичного значення поняття юридичного факту. Складова даного терміну – «юридичний» – сама по собі свідчить про те, що підставами виникнення зобов'язання є не будь-які факти дійсності, а лише ті, які або прямо визначені законодавством, або (оскільки в цивільному праві превалює диспозитивний метод регулювання відносин), які не заборонені законом.

«Факт» означає «дійсну дію чи дійсну, невигадану подію, дійсне явище; те, що сталося, відбулося насправді» [8, с.780]. Чи може факт, який не визначений у законі чи договорі (тобто закріплений в правовій нормі), вважатися підставою виникнення зобов'язання? Очевидно, що ні, оскільки

закон, який надає можливість та забезпечує реалізацію цивільних прав та обов'язків, не спричиняє настання останніх. Як вірно зазначав Є. В. Васьковський, будь-який вчинок може стати юридичним фактом, якщо він стосується сфери права [9, с.331]. Інше питання – чи може сама фіксація можливості виникнення зобов'язання зумовлювати появу, зміну чи припинення правовідносин без реального факту?

І знову ж таки заперечимо, оскільки для руху правовідношення необхідне волевиявлення особи. Таким чином, для виникнення зобов'язання необхідна сукупність двох компонентів: фіксація можливості виникнення зобов'язання та волевиявлення особи або подія [Васильєва В. В., уривок з наукової статті, С. 127 – 125].

(до Тем 2. Підстави та способи виникнення (набуття) та припинення корпоративних прав).

3. Сигидин М. М. Юридична особа корпоративного типу як сторона корпоративного договору. Корпоративне право України та європейських країн: питання теорії та практики: НДІ приватного права і підприємництва ім. академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України; за ред. д-ра юрид. наук, акад. НАПрН України В. В. Луця. Івано-Франківськ, 2017. С. 212 – 215.

Ключові слова: корпорація, корпоративний договір, сторони договору, зміст корпоративного договору.

При дослідженні особливостей регулювання корпоративних відносин за допомогою правової конструкції корпоративного договору важливим є питання суб'єктного складу відносин, що ним опосередковуються. Перш за все необхідно зазначити, що потенційними учасниками корпоративного договору є учасники юридичної особи корпоративного типу, які володіють відповідною кількістю корпоративних прав щодо неї. Тобто корпоративний договір спрямований на врегулювання саме внутрішніх корпоративних відносин, що виникають між учасниками корпорації з приводу реалізації належних їм корпоративних прав.

Беручи до уваги саме поняття «корпоративний договір», на перший погляд видається, що стороною такого договору є сама корпорація. З огляду на це важливо дослідити питання щодо можливості корпорації бути учасником корпоративного договору. Як з цього приводу зазначає В. А. Васильєва, характеристика корпорації як юридичної особи є важливою з огляду на те, що інститут юридичної особи з самого початку засновувався на самотійності даного колективного утворення і неможливості звузити його до

простої сукупності учасників чи вкладеного ними майна. Корпорація як вид юридичних осіб, безумовно, є самостійним щодо її засновників (учасників) суб'єктом цивільних правовідносин, який має всі ознаки, притаманні юридичній особі, а саме: самостійну майнову відповідальність, здійснення своїх прав та обов'язків через органи юридичної особи [1, с. 88].

У континентальному праві поняття корпорації та юридичної особи переважно збігаються. Корпорація – це колективне утворення, організація, визнана юридичною особою, заснована на об'єднанні капіталу і яка здійснює певну соціально корисну діяльність. Термін «корпорація» використовується і у внутрішньому праві, але його розуміння та тлумачення не є однозначними у законодавстві та правовій науці України. Нині склалася хибна практика, за якої правові поняття, які використовуються в англосаксонському праві, переносять в українську правову систему без належної адаптації. При цьому ігнорується концептуальне правило, згідно з яким при адаптації зазначеного законодавства Україна має орієнтуватися на досягнення певних (спільних) цілей в регулюванні, а не прагнути зовнішньої подібності законів чи норм. Це стосується і бажання деяких дослідників за будь-якої «ціни» імплементувати категорію «корпорації» в канву різновиду організаційно-правової форми вітчизняних юридичних осіб [2, с. 44].

Більшість вітчизняних науковців до юридичних осіб корпоративного типу відносять підприємства з такими ознаками:

- союз осіб;
- наявність складеного капіталу;
- спільна мета.

Підсумовуючи, слід зазначити, що до юридичних осіб корпоративного типу належать усі організаційно-правові види юридичних осіб, які створені з метою отримання прибутку та подальшого його розподілу між учасниками і в результаті створення яких у засновників виникає особливий вид майнових та особистих прав, який прийнято називати корпоративним правом [1, с. 95].

У свою чергу корпоративний договір є регулятором внутрішньо-організаційних корпоративних відносин з приводу управління цими корпоративними правами. Таким чином, сама можливість укладення корпоративного договору визначається наявністю в особи певного обсягу корпоративних прав. Сама ж корпорація не є власником корпоративних прав. З цього приводу В. І. Цікало зазначає, що корпоративні права належать лише особам, частка яких визначається у статутному капіталі юридичної особи. Це означає, що корпоративні права можуть виникати лише щодо юридичних осіб, у статутному капіталі яких визначаються частки (юридичних осіб корпоративного типу). Сама ж юридична особа, у статутному капіталі якої

визначається частка (частки), не вважається суб'єктом корпоративних прав, які виникають щодо неї [3, с. 102].

Саме з цієї причини корпорація, в межах діяльності якої укладається корпоративний договір, не може виступати учасником цього корпоративного договору. Водночас не можна категорично заявляти про те, що вона у жодному випадку не може бути стороною корпоративного договору. Як відомо, можливість брати участь в укладенні корпоративного договору опосередковується наявністю в особи корпоративних прав у тому чи іншому господарському товаристві. Сама ж юридична особа корпоративного типу не є суб'єктом права власності на корпоративні права щодо себе, адже такими корпоративними правами володіють її учасники [Сигидин М. М., уривок з наукової доповіді, С. 212 – 213].

(до Тем 4. Управління корпоративними правами).

4. Карчевський К. А. Правові наслідки порушення акціонерним товариством порядку вчинення значного правочину. Право і безпека. 2013. № 4 (51). С. 152 – 157.

Ключові слова: акціонерне товариство, значний правочин, майнова відповідальність, недійсність правочину, нікчемність правочину, заперечність правочину.

Інститут значного правочину акціонерного товариства (далі – АТ), який був встановлений ст. 70 Закону України «Про акціонерні товариства» [1] (далі – Закон про АТ), спрямований на захист майнових інтересів як самого товариства, так і його акціонерів. У зв'язку із цим особливу актуальність набувають питання про правові наслідки недотримання АТ порядку вчинення значного правочину.

Як відомо, встановлення законодавством певних правил поведінки забезпечується різними заходами впливу, що прямо впливає із загальних понять теорії права про норму права. До заходів державного впливу слід віднести юридичну відповідальність ті інші несприятливі для порушника наслідки. Види та зміст відповідних заходів впливу залежить від виду та характеру порушених відносин. У сфері приватного права, зокрема під час встановлення порядку вчинення правочинів, забезпечення дотримання встановленого правового режиму у багатьох випадках досягається через застосування інституту недійсності правочину.

У зв'язку із указаним метою статті є з'ясування того, які юридичні наслідки можуть наступати в разі недотримання АТ встановленого законом порядку вчинення значного правочину. Для вирішення цієї мети в роботі

будуть вирішуватися завдання, пов'язані із встановленням усіх можливих наслідків порушення порядку вчинення значного правочину; з'ясуванням співвідношення різних засобів та визначення головного з них; визначенням змісту головного наслідку тощо. Методичну основу статті складатимуть праці українських та іноземних вчених: Т. Боднар, С. Будиліна, С. Бурлакова, В. Долинської, М. Марголіна, Н. Соломатіної, І. Шиткіної тощо. Нормативну основу статті становлять нормативні акти України, Росії та інших країн СНД, судова та арбітражна практика вирішення спорів, пов'язаних із порушенням порядку вчинення значного правочину.

Говорячи про правові наслідки порушення порядку вчинення значного правочину, в літературі вказується таке. На думку Н. Соломатіної, до способів захисту в цьому випадку слід відносити: стягнення збитків із винних осіб або визнання правочину недійсним. При цьому найбільш розповсюдженим способом є останній [3, с. 130]. В. Долинська вказує, що недотримання порядку вчинення екстраординарних правочинів (до числа яких відноситься й значний правочин) може тягти за собою такі наслідки, як: 1) визнання правочину недійсним; 2) визнання недійсними рішення органів управління АТ, які входять до процедури вчинення екстраординарного правочину; 3) відшкодування збитків у разі збереження дійсності правочину; 4) розірвання договору тощо. Головним є саме недійсність цих правочинів [4, с. 299–301]. С. Бурлаков зауважує, що відшкодування збитків, завданих товариству його посадовими особами у разі порушення ними порядку вчинення значного правочину, є не зовсім удалим засобом, оскільки існують певні труднощі стягнення збитків у судовому порядку, а також може виявитися, що винна особа не має змогу відшкодувати збитки через відсутність у неї коштів. Тому, на його думку, основним заходом впливу в такому разі має бути саме недійсність значного правочину, а відшкодування збитків може існувати як додатковий захід [5, с. 136, 137]². Таким чином, основним правовим наслідком недотримання порядку вчинення значного правочину є його недійсність.

Щодо недійсності значного правочину АТ за законодавством України слід указати таке. Стаття 70 Закону про АТ відповідні наслідки (як у вигляді недійсності правочину, так і у вигляді застосування заходів юридичної відповідальності чи інших несприятливих наслідків) прямо не передбачає. Це створює певні труднощі у разі застосування інституту недійсності, оскільки за Цивільним кодексом України [8] (ст. 215) встановлено, що недійсним є правочин, якщо його недійсність встановлена законом (нікчемний правочин). У цьому разі визнання такого правочину недійсним судом не вимагається. Якщо недійсність правочину прямо не встановлена законом, але одна зі

сторін або інша заінтересована особа заперечує його дійсність на підставах, установлених законом, такий правочин може бути визнаний судом недійсним (оспорюваний правочин).

Виходячи зі змісту ст. 70 Закону про АТ та загальних норм ЦК про нікчемні правочини (§ 2 гл. 16), значний правочин не можна відносити до нікчемних, оскільки про його недійсність в законі прямо не зазначається. Також є проблеми у разі віднесення і до числа оспорюваних, оскільки ані Закон про АТ, ані ЦК України не встановлюють відповідні підстави, за якими заінтересовані особи можуть заперечити його дійсність.

Згідно із зазначеним вище у вітчизняній літературі висловлювалися різні погляди на проблему можливої недійсності значного правочину АТ. На думку В. Беліка, до відповідних наслідків можна відносити визнання значного правочину недійсним на підставі вимог Цивільного та Господарського кодексів України [10]. Протилежну точку зору висловила Т. Боднар, яка зазначила, що «такий підхід законодавця є цілком виправданий, оскільки встановлення можливості визнання правочину недійсним лише на підставі недотримання встановленого порядку прийняття рішення щодо його вчинення або попереднього схвалення може призвести до зловживання цим правом з боку товариства у разі настання для нього невігідних наслідків, пов'язаних з невиконанням або неналежним виконанням умов правочину» [11, с. 47]. Нами в попередніх працях [12, с. 102] ставилася під сумнів така позиція з огляду на те, що відсутність відповідних наслідків недотримання встановленого порядку вчинення значного правочину створює підґрунтя для зловживань із боку адміністрації АТ та для порушення майнових інтересів як самого АТ, так і його акціонерів, а також третіх осіб [Карчевський К. А., уривок наукової статті, С. 152 – 153].

(до Тем 5. Значні правочини та правочини, щодо вчинення яких є заінтересованість).

5. Суц О. П. Особливості правового становища корпоративних інвестиційних фондів. Право та інновації. 2015. № 4 (12). С. 44 – 50.

Ключові слова: *корпоративний фонд, інститути спільного інвестування, юридична особа, правове становище, компанія з управління активами, пайовий інвестиційний фонд.*

З'ясування проблем і прогалин у чинному законодавстві, що встановлює порядок та умови функціонування корпоративних фондів в Україні, а також визначення особливостей правового становища корпоративного фонду

можливе шляхом аналізу нормативно-правових актів з питань їх діяльності, правової доктрини та судової практики.

Легальне визначення поняття корпоративного інвестиційного фонду закріплено в ч. 1 ст. 8 Закону України «Про інститути спільного інвестування» [6] (далі – Закон України про ІСІ), відповідно до якої корпоративний фонд – юридична особа, яка утворюється у формі акціонерного товариства і провадить виключно діяльність із спільного інвестування. Незважаючи на те, що корпоративний фонд – акціонерне товариство, ч. 2 ст. 3 Закону України про ІСІ вказує, що законодавство про акціонерні товариства не застосовується до регулювання діяльності корпоративних фондів.

Беручи до уваги організаційно-правову форму корпоративного фонду – акціонерне товариство, вимоги законодавства України до зазначеної форми та підходи вчених до тлумачення правового становища юридичних осіб як самотійних учасників цивільно-правових відносин, вважаємо, що корпоративний фонд – це: юридична особа, якій притаманні ознаки, що характеризують її як суб'єкта цивільно-правових відносин, яка діє у сфері корпоративних відносин. Наше бачення ґрунтується на дослідженні цивільно-правових концепцій і вчень про юридичну особу.

З'ясувати викладене нами твердження можна через систему ознак юридичної особи. У теорії цивільного права до ознак юридичної особи традиційно відносять: організаційну єдність, майнову відокремленість, здатність брати участь у цивільному обороті від свого імені, здатність відповідати за взятими на себе зобов'язаннями, здатність бути позивачем або відповідачем у суді [7, с. 109–111]. Крім того, О. О. Красавчиков поділяє ознаки юридичної особи на дві категорії: матеріальні і правові. До матеріальних належать: внутрішня організаційна єдність і зовнішня автономія (самотійність); економічна єдність і відокремленість майна; керівна єдність. Правовими ознаками є: законність утворення юридичної особи; здатність організації від свого імені брати участь у цивільних правовідносинах; здатність нести самотійну майнову відповідальність; наявність статуту (положення) [8, с. 250–254].

Розглянемо детальніше ознаки, що властиві корпоративному фонду і характеризують його цивільно-правове становище: – ознака організаційної єдності полягає у визначенні цілей і завдань корпоративного фонду, у встановленні його внутрішньої структури, компетенції органів та порядку їх функціонування. Організаційна єдність корпоративного фонду закріплюється у статуті. Статтею 15 Закону України про ІСІ визначено, що органами корпоративного фонду є загальні збори акціонерів і наглядова рада. Таким

чином, зазначена норма містить вказівку, яка визначає обов'язковість організаційної єдності корпоративного фонду, встановлюючи для нього два види органів управління.

Відмінність корпоративного фонду від класичного акціонерного товариства полягає в тому, що він не має виконавчого органу – його діяльністю керує компанія з управління активами (далі – КУА), яка має статус професійного учасника фондового ринку й отримує ліцензію на управління активами інститутів спільного інвестування, тобто фактично виконує функції виконавчого органу корпоративного фонду. Отже, структура органів корпоративного фонду є подвійною.

У цивільних правовідносинах корпоративний фонд виступає через свої органи – загальні збори та наглядову раду. Вищим органом корпоративного фонду є загальні збори акціонерів. Наглядова рада корпоративного фонду є органом, що здійснює захист прав учасників корпоративного фонду та відповідно до Закону України про ІСІ і статуту корпоративного фонду здійснює нагляд за діяльністю корпоративного фонду і виконанням умов регламенту, інвестиційної декларації та договору про управління активами корпоративного фонду (ч. 1 ст. 33 Закону України про ІСІ). Звернемо увагу, що формування наглядової ради корпоративного фонду має певні особливості. Так, відповідно до Закону про ІСІ до означених особливостей можемо віднести склад наглядової ради корпоративного фонду, який визначається його статутом. Члени наглядової ради обираються загальними зборами акціонерів корпоративного фонду. Також Законом України про ІСІ чітко встановлено перелік осіб, які не можуть бути членами наглядової ради корпоративного фонду. Так, ч. 4 ст. 35 Закону України про ІСІ закріплює, що до складу наглядової ради корпоративного фонду не можуть входити представники чи пов'язані особи КУА корпоративного фонду (крім венчурного фонду), торговців цінними паперами, які обслуговують корпоративний фонд, зберігача активів корпоративного фонду, депозитарію, який обслуговує корпоративний фонд, аудитора (аудиторської фірми) корпоративного фонду, оцінювача майна корпоративного фонду. Відповідно до ст. 34 Закону України про ІСІ наглядова рада корпоративного фонду забезпечує контроль за належним виконанням умов договорів з КУА фонду;

– майнова самостійність корпоративного фонду. Під майновою самостійністю розуміють визнану за юридичною особою здатність набувати майно, що буде відокремлене від майна інших осіб, насамперед засновників. Майно, що закріплюється за юридичною особою, має бути відокремлене не лише фізично, а й юридично [9, с. 7]. Корпоративний фонд має відокремлене майно, тобто майно, що є внеском до статутного фонду і враховується окремо

від майна засновників, акціонерів чи інвесторів. Наявність майна корпоративного фонду є основною гарантією виконання майнових зобов'язань перед кредиторами.

Отже, відокремленість майна: по-перше, проявляється через самостійність балансу корпоративного фонду; по-друге, виражається в тому, що майно належить фонду на праві власності та відокремлене від майна акціонерів, інших юридичних осіб чи держави (ст. 115 ЦК України) [Суц О. П., уривок з наукової статті, С. 44 – 45].

(до Тем 6. Здійснення корпоративного інвестування).

6. Яремова І. В. Момент виникнення права власності на цінні папери. Часопис Київського університету права. 2014. №1. С. 223 – 227 с.

Ключові слова: право власності, виникнення права власності, цінні папери.

Спеціальне законодавство містить ряд положень, якими визначаються особливості переходу прав на цінні папери та переходу прав за цінними паперами. Зокрема, відповідно до п. 12 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про депозитарну систему України»⁵ переказ цінних паперів (прав на цінні папери та (або) прав за цінними паперами) – рух певної кількості цінних паперів (прав на цінні папери та (або) прав за цінними паперами), що відображає у професійного учасника депозитарної системи або Національного банку України переведення цінних паперів (прав на цінні папери та (або) прав за цінними паперами) відповідного випуску з одного рахунка в цінних паперах на інший рахунок у цінних паперах, при якому обсяг депозитарного активу за цим випуском не змінюється, або проведення операцій, пов'язаних із встановленням та зняттям обмежень прав на цінні папери та (або) прав за цінними паперами.

Доволі цікавим вбачається формулювання п. 18 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про депозитарну систему України», відповідно до якого розрахунки за принципом «поставка цінних паперів проти оплати» визначаються як такий механізм розрахунків за правочинами щодо цінних паперів, під час якого переказ цінних паперів та (або) переказ прав на цінні папери та прав за цінними паперами відбувається відразу після відповідного переказу коштів.

На нашу думку, запис у реєстрі не є підставою для виникнення права на цінний папір, а лише підтверджує перехід даного права. Підставою виникнення права, як правило, є правочини. Крім того, акції можуть переходити в порядку спадкування, в порядку правонаступництва, в порядку звернення стягнення на майно боржника. У випадку виникнення спору щодо

цінних паперів суд вправі встановити належного правоволодільця акцій та визнати право власності на акції за останнім. У цьому випадку запис в реєстрі буде вчинений на підставі судового рішення, яке лише підтвердить законність виникнення прав на акції.

Право власності на акції може бути визнано судом, однак, як свідчить судова практика, лише у тому випадку, коли воно вже виникло раніше на підставі запису в реєстрі, а в наступному правоволоділець був позбавлений акцій у результаті незаконного запису в реєстрі.

Якщо особа є покупцем акцій, уклала договір і навіть оплатила акції, право власності на акції у неї може виникнути лише після вчинення запису в реєстрі, оскільки законодавство не містить вказівки на те, що у випадку ухилення продавця від направлення держателю реєстру передавального напису суд може визнати право на акції за покупцем і на підставі цього рішення внести відповідний запис.

Закон про ринок цінних паперів не дає відповіді щодо правової природи договору відступлення майнових прав за цінним папером (цесії), оперуючи словосполученнями «обіг цінних паперів», «розміщення цінних паперів», «правочини з цінними паперами».

Г. Ф. Шершеневич вказував на те, що продавати та купувати можна тільки речі, оскільки закони вказують лише на матеріальні предмети, а не на права. Наділення цінних паперів речовими ознаками мало на меті захист прав власника. При цьому рядом дослідників презюмується, що володілець майнових прав – це не власник, і його майно (майнові права) може бути захищено менш ефективно.

Є. О. Суханов зазначав, що сфера застосування договору купівлі-продажу розширена за рахунок того, що правила про нього повинні субсидіарно застосовуватися до купівлі-продажу майнових прав та результатів інтелектуальної діяльності. До продажу цінних паперів і валютних цінностей положення про купівлю-продаж застосовуються, якщо законом не встановлені спеціальні правила їх продажу.

Частина 1 ст. 334 ЦК України регламентує момент набуття права власності за договором – право власності у набувача майна за договором виникає з моменту передання майна, якщо інше не встановлено договором або законом. Відповідно до ч. 2 ст. 334 ЦК України переданням майна вважається вручення його набувачеві або перевізникові, організації зв'язку тощо для відправлення, пересилання набувачеві майна, відчуженого без зобов'язання доставки. До передання майна прирівнюється вручення коносаменту або іншого товарно-розпорядчого документа на майно.

Отже, ані момент виникнення майнових прав, ані момент їх переходу ЦК України не регламентований, що дозволяє використовувати аналогію закону (аналогія з правовим регулюванням речових прав). На нашу думку, доцільно визначити момент виникнення майнових прав та момент їх переходу безпосередньо в законі.

До речі, у ст. 334 ЦК України прямо вказано на те, що до передачі речі прирівнюється передача коносаменту або іншого товаророзпорядчого документа на майно. Звертає на себе увагу формулювання «прирівнюється», оскільки якщо коносамент визначається річчю, то виникає питання щодо доцільності такого формулювання. На нашу думку, це пов'язано з правовою природою коносаменту як документа, що підтверджує укладення договору перевезення вантажу. Право на річ (вантаж) вважається таким, що перейшло з моменту передачі договору (коносаменту), який, власне, річчю не є. У зв'язку з цим передання на практиці договору, що посвідчує майнові права, також за загальним правилом повинне посвідчувати виникнення та перехід майнових прав у порядку цесії одночасно з підписанням договору відступлення.

Одна з основних відмінностей цесії та купівлі-продажу полягає в тому, що відповідно до ст. 518 ЦК України боржник має право висувати проти вимоги нового кредитора у зобов'язанні заперечення, які він мав проти первісного кредитора на момент одержання письмового повідомлення про заміну кредитора. Таким чином, недійсність відступленого зобов'язання має своїм наслідком недійсність власне цесії, в той час як недійсність зобов'язання, на виконання якого виданий цінний папір, не має своїм наслідком недійсність цінного паперу. Крім того, невиконання акціонером зобов'язання перед товариством з оплати акції, відступленої в порядку цесії, має своїм наслідком можливість пред'явлення заперечень до нового кредитора, пов'язаних з оплатою акції. На нашу думку, неповна оплата акцій має настільки серйозні наслідки для товариства та решти акціонерів, що звільнити нового кредитора від обов'язку з їх сплати було б несправедливо. Доречно було б заборонити продаж неоплачених акцій, розміщених товариством [Яремова І. В., уривок з наукової статті, С. 224 – 25].

(до Тем 7. Розпорядження корпоративними правами акціонерів акціонерного товариства).

7. Сіщук Л. В. Відчуження частки та вихід з товариства: порівняльно-правова характеристика правових конструкцій. Корпоративне право України та інших європейських країн: шляхи гармонізації: Збірник наукових праць / НДІ приватного права і підприємництва ім. академіка Ф.Г.Бурчака НАПрН України; за ред. д-ра

Ключові слова: *корпоративні права, частка у статутному капіталі, договір купівлі-продажу, вихід з товариства, заява про вихід.*

Ефективність правового регулювання порядку функціонування господарських товариств не вимірюється тільки нормами, що визначають правовий статус господарського товариства, особливості корпоративного управління окремих організаційно-правових форм господарських товариств або комплексну наповненість суб'єктивного корпоративного права, що виникає у засновника (учасника) при створенні чи вступі до товариства. Інвестор, вкладаючи інвестиційний ресурс в об'єкт інвестування, звичайно, здійснює таку діяльність з метою отримання прибутку та розвитку обраного напрямку підприємницької діяльності. Тим не менш, важливою для інвестора є можливість виведення власних активів з обраної сфери підприємництва у будь-який час, що може зумовлюватися різноманітними факторами (соціальними, економічними, правовими тощо).

Згідно чинного законодавства, учасник господарського товариства має право вийти із складу учасників з власної ініціативи через застосування таких правових конструкцій, як відчуження частки у статутному капіталі і вихід з товариства. Вибір способу виведення активів залежить тільки від волі та волевиявлення учасника господарського товариства. Відмінність між зазначеними способами полягає у тому, що вихід з товариства є одностороннім правочином, спрямованим на припинення корпоративних відносин між учасником і товариством незалежно від згоди інших учасників чи самого товариства, що вчиняється шляхом подання заяви про вихід, а відчуження частки здійснюється учасником шляхом укладення договору, що зумовлює перехід корпоративних прав від учасника товариства до інших учасників, самого товариства чи третіх осіб, якщо законом чи статутом не передбачено обмежень щодо оборотоздатності частки. Правовою формою реалізації права на вихід з товариства є заява, а права на відчуження частки – договір. Відмінність передбачається й у порядку виходу з товариства та порядку відчуження частки, що визначається законом і установчими документами товариства. Водночас, як показує правозастосовна і судова практика, при застосування тієї чи іншої правової конструкції досить часто виникають одні і ті ж правові питання щодо порядку реалізації права на вихід із складу учасників товариства, а саме йде мова про визначення моменту припинення корпоративних відносин між учасником і товариством та правових наслідків такого виходу. Для прикладу, розглянемо особливості

виходу учасника і відчуження частки у товаристві з обмеженою відповідальністю (далі – ТОВ).

Момент виходу з товариства / відчуження частки. Як у правозастосовній діяльності відсутній єдиний механізм визначення моменту, з якого особа припиняє свою участь у товаристві, так й у науковій літературі склалося три підходи до визначення моменту виходу з товариства / відчуження частки, а саме: 1) права і обов’язки учасника товариства припиняються з моменту державної реєстрації змін до установчих документів; 2) моментом виходу з товариства / відчуження частки є момент прийняття рішення про внесення змін до установчих документів; 3) моментом виходу з товариства / відчуження частки є момент укладення договору про відчуження частки / подання заяви про вихід.

У ТОВ учасник має право вийти з товариства, повідомивши про свій вихід не пізніше ніж за три місяці до виходу, що передбачено ст. 148 ЦК. В установчих документах може передбачатися інший строк, впродовж якого учасник має право вийти з товариства. Повідомлення про вихід оформлюється у вигляді рішення учасника – юридичної особи або, як правило, нотаріально посвідченої заяви учасника – фізичної особи та надсилається на адресу товариства або подається безпосередньо через виконавчий орган товариства, який має право скликати позачергові збори та ініціювати (на підставі заяви про вихід) винесення на порядок денний питання про вихід учасника з товариства. Згідно нормативних положень, на загальних зборах вносяться зміни до установчих документів у зв’язку із зміною складу учасників, приймається рішення про зменшення статутного капіталу товариства або про внесення додаткових вкладів іншими учасниками у розмірі частки учасника, що вибув, після чого здійснюється реєстрація зазначених змін у Єдиному державному реєстрі (далі – ЄДР) (ст. ст. 88, 89, 143, п. 2 ч. 4 ст. 145 ЦК). Наведені вимоги закону зумовлюють неоднозначність застосування норм на практиці, а саме визначення моментом виходу: 1) день подання заяви про вихід; 2) день закінчення строку повідомлення товариства про вихід; 3) день проведення загальних зборів, на яких розглядалося питання виходу учасника з товариства; 4) день державної реєстрації змін до установчих документів у ЄДР.

При відчуженні частки учасник ТОВ має право продати чи іншим чином відступити свою частку у статутному капіталі одному або кільком учасникам цього товариства, самому товариству або третім особам, якщо у статуті товариства не міститься заборони відчуження частки останнім. Відчуження частки оформлюється договором купівлі-продажу, міни, дарування чи іншими договірними конструкціями на вибір учасника. З метою захисту

корпоративних прав учасників товариства в імперативному порядку передбачено переважне право учасників на купівлю частки учасника, який її відчужує (ст. 147 ЦК).

Проте законодавством не визначено моменту переходу корпоративних прав від учасника до набувача частки за договором, що призвело до виокремлення різнорідних позицій. Зокрема, у договорах часто прописуються положення, що права і обов'язки учасника припиняються з моменту укладення договору, а у набувача ці ж права і обов'язки виникають з моменту внесення змін до статуту і державного реєстру. Якщо звернутися до теорії права, то слід зауважити, що суб'єктивні права і обов'язки або переходять від одних суб'єктів правовідношення до інших або припиняються в залежності від юридичних підстав, що зумовлюють виникнення, зміну чи припинення правовідношення. Правовідношення має чітко визначену структуру: об'єкт, суб'єкт і зміст, що за відсутності одного із зазначених елементів зумовлює припинення такого правовідношення. Тому слушним є твердження В. А. Белова, що права та обов'язки не можуть існувати самі по собі, незалежно від суб'єктів. Всяке суб'єктивне право нерозривно пов'язане з його суб'єктом і не може існувати (хоча б теоретично) момент часу, коли право існує, але нікому не належить [1]. Наведений аргумент є свідченням необхідності вироблення механізму, за якого сингулярне правонаступництво, що виникає при укладенні договорів, зумовлювало б перехід корпоративних прав за договором в один момент часу.

Таким чином, якщо проаналізувати наведені вище підходи до визначення моменту виходу з товариства / відчуження частки, то слід зазначити наступне. У нормах чинного законодавства, що передбачають державну реєстрацію змін до установчих документів, закріплено положення, що такі відомості, в першу чергу, є гарантією достовірності поданої про товариство інформації для третіх осіб. Але, слід зазначити, що при виході з товариства чи при відчуженні частки у особи виникають права та /або обов'язки по відношенню до товариства, а не щодо інших (третіх) осіб, що не відображає необхідності зведення моменту припинення корпоративних прав до моменту проведення державної реєстрації змін до установчих документів [Сіщук Л. В., уривок з наукової доповіді, С. 226 – 229].

(до Тем 8. Розпорядження корпоративними правами учасників товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю).

8. Сіщук Л. В. Колізії у правовому регулюванні щодо визначення моменту виходу учасника з господарського товариства. Приватне право і підприємництво. Збірник наукових праць. Вип. 15, 2016 р. / Редкол.:

Крупчан О. Д. (гол. ред.) та ін. К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України, 2016. С. 150 – 154.

Ключові слова: *право на вихід, учасник, господарське товариство, заява про вихід, частка у статутному капіталі, майно товариства.*

Порядок здійснення учасником права на вихід з господарського товариства визначається відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 116, ст. 125, 126, 130, 137, 148 Цивільного кодексу України від 16.01.2003 р. № 435-IV (далі – ЦК України), ч. 1 ст. 88 Господарського кодексу України від 16.01.2003 р. № 436-IV (далі – ГК України), п. в) ч. 1 ст. 10, ст. 54, 71, 79 Закону України «Про господарські товариства» від 19.09.1991 р. № 1576-XII (далі – ЗУ «Про ГТ»). Суть права на вихід учасника з господарського товариства полягає у тому, що учасник реалізує це право тільки з власної ініціативи, незалежно від волі та волевиявлення інших учасників чи товариства. Іншими словами, вихід з товариства є самостійним добровільним волевиявленням учасника, спрямованим на припинення корпоративних відносин між учасником і товариством. Зокрема, в імперативному порядку зазначено, що відмова від права вийти з повного товариства є нікчемною, що передбачено ч. 2 ст. 126 ЦК України. Тобто, якщо при укладенні засновницького договору у ньому було б закріплено положення про заборону виходу учасника з товариства, таку умову слід вважати нікчемною, оскільки вона спрямована на порушення прямої норми закону. Щодо інших господарських товариств, то законодавчі норми не закріплюють будь-яких обмежень для виходу учасника з товариства, як то, наприклад, згода учасників товариства, самого товариства тощо.

Умови про порядок виходу учасника з товариства визначаються законом і установчими документами товариства. Учасник господарського товариства має право вийти з товариства у будь-який момент. При цьому учасник повинен завчасно повідомити товариство про свій вихід, а товариство має прийняти рішення про внесення змін до установчих документів у зв'язку із зміною складу учасників товариства і забезпечити державну реєстрацію змін. Відповідно до ч. 1 ст. 148 ЦК учасник товариства з обмеженою і додатковою відповідальністю (далі – ТОВ, ТДВ) зобов'язаний повідомити товариство про свій вихід не пізніше ніж за три місяці до виходу. Але у статуті ТОВ (ТДВ) може визначатися інший строк для повідомлення учасником про вихід з товариства.

Дещо по-іншому врегульовується питання щодо умов виходу учасників повного товариства (далі – ПТ) і командитного товариства (далі – КТ). В залежності від того, чи ПТ створено на визначений чи на невизначений строк,

законом передбачено різні умови виходу з товариства. Якщо ПТ створено на невизначений строк, учасник зобов'язаний написати заяву до товариства не пізніше ніж за три місяці до фактичного виходу із товариства (ч. 1 ст. 126 ЦК, ч. 1 ст. 71 ЗУ «Про ГТ»), інший строк про повідомлення не може бути передбачений в установчому документі товариства. У разі створення ПТ на визначений строк, учасник має право достроково вийти з товариства лише з поважних причин, перелік яких чинним законодавством не визначається. Тому перелік поважних причин, як правило, має передбачатися у засновницькому договорі товариства. У ч. 2 ст. 71 ЗУ «Про ГТ» міститься також умова, згідно з якою попередження про вихід з товариства, створеного на визначений строк, учасник має надіслати до товариства не пізніш як за 6 місяців. Порядок виходу повного учасника КТ здійснюється відповідно до норм закону про ПТ. Разом з тим вкладник КТ має право вийти з товариства після закінчення фінансового року незалежно від строків надіслання вкладником повідомлення до товариства впродовж поточного року (ч. 2 ст. 137 ЦК, ст. 79 ЗУ «Про ГТ»).

Отже, як впливає із нормативних положень, для реалізації права на вихід учасник має обов'язок перед товариством повідомити про свій вихід у визначені законом або установчими документами строки. Повідомлення товариства здійснюється учасником шляхом подання заяви про вихід, яка має надаватися ним особисто. Проте, як свідчить практика правозастосування, незважаючи на визначені строки повідомлення про вихід з товариства, неоднозначно вирішується питання про визначення моменту виходу учасника з товариства, що має не менш вагоме значення як для учасника, так і товариства. Адже саме з моменту виходу учасник втрачає суб'єктивні корпоративні права по відношенню до товариства, а товариство зобов'язується виплатити майнову вартість його частки у статутному (складеному) капіталі, що визначається станом на день виходу учасника з товариства.

Складність визначення моменту виходу з товариства полягає у відсутності спеціальної норми, що вказувала б на конкретний момент припинення корпоративних відносин між учасником і товариством, та наявності нормативних положень, що зобов'язують товариство на загальних зборах вносити зміни до установчих документів у зв'язку зі зміною складу учасників, приймати рішення про зменшення статутного капіталу товариства або про внесення додаткових вкладів іншими учасниками у розмірі частки учасника, що вибув, та забезпечити реєстрацію значених змін у Єдиному державному реєстрі (далі – ЄДР) (ст. 88, 89, 125, 143, п. 2 ч. 4 ст. 145 ЦК України). Наведені вимоги закону зумовлюють неоднозначність застосування

норм на практиці, а саме, визначення моментом виходу: 1) день подання заяви про вихід; 2) день закінчення строку повідомлення товариства про вихід; 3) день проведення загальних зборів, на яких розглядалося питання виходу учасника з товариства; 4) день державної реєстрації змін до установчих документів у ЄДР.

Така синхронність застосування різних правових норм до однотипних правових явищ призводить до хаотичності у правозастосуванні. Якщо вважати, що моментом виходу з товариства є день подання заяви про вихід або день закінчення строку повідомлення товариства про вихід, то слід зазначити, що закон не передбачає обов'язку учасника до подання кількох заяв, а саме, заяви, якою учасник повідомляє про намір вийти з товариства та заяви про безпосередній вихід після закінчення строків повідомлення про вихід учасника. Така вимога, звичайно, може передбачатися в установчих документах, але не є обов'язковою. Тому, коли йдеться про визначення моментом виходу, наприклад, день подання заяви, в кожному конкретному випадку має значення, чи це день подання заяви, в якій особа повідомляє товариство про намір вийти з товариства, чи це заява про фактичний вихід, якщо процедура щодо подання кількох заяв передбачена установчими документами.

Якщо моментом виходу з товариства вважати момент внесення змін до статуту товариства на загальних зборах/до засновницького договору шляхом спільного голосування за зміни у складі учасників та внесення відомостей до ЄДР, то, з одного боку, такий підхід має позитивний аспект, оскільки до цього моменту учасник мав би право бути власником корпоративних прав, що, наприклад, як у ТОВ, надають особі право достроково ініціювати проведення загальних зборів, якщо вона володіє 20 і більше відсотками частки у статутному капіталі, ініціювати внесення до порядку денного загальних зборів питання про внесення змін до установчих документів у зв'язку із виходом з товариства, якщо товариство не виконує свій обов'язок належним чином, право володіти інформацією про діяльність товариства, в тому числі щодо визначення розміру вартості майна товариства, грошовий еквівалент, частини якого виплачується учаснику при здійсненні розрахунків з ним.

Крім того, у ЦК України і Законі України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб–підприємців» зазначається про те, що вся інформація, яка вноситься до ЄДР, є повною і достовірною для третіх осіб. Тому невнесення змін до установчих документів, пов'язаних із зміною складу учасників, та до державного реєстру є передумовою для того, щоб вважати інформацію про вихід учасника з товариства недостовірною. Наведені аргументи висловлені у Листах Державного комітету України з питань

регуляторної політики та підприємництва «Щодо заліку взаємних однорідних вимог» від 14. 07. 2004 р. № 4783/0/2-04 та «Про момент виходу учасника зі складу ТОВ» від 18.06.2009 р. № 7184.

З іншого боку, зазначені підходи можуть зумовлювати й низку певних зловживань корпоративними правами з боку інших учасників товариства чи самого товариства. Адже при голосуванні за вихід учасника з товариства для прийняття рішення на загальних зборах необхідним є голосування інших учасників, які мають право вибору – проголосувати «за» чи «проти», що фактично виступало б певним обмеженням у можливості вільної реалізації права на вихід. Така сама ситуація має місце у повних та командитних товариствах, адже учасники повинні приймати рішення про зміну складу учасників за спільною згодою.

При виникненні спору про право, а саме, коли йдеться про визначення моменту виходу, по-різному вирішення цього питання передбачається й висловленими узагальненими позиціями судової практики. Зокрема, у п. 28 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами корпоративних спорів» від 24. 10. 2008 р. № 13 зазначається, що моментом виходу учасника з товариства є дата подачі ним заяви про вихід відповідній посадовій особі товариства або вручення заяви цим особам органами зв'язку. Наведене твердження наводить на думку, що момент виходу з товариства фактично збігається з моментом повідомлення товариства про вихід через подану заяву або обумовлює необхідність подання учасником двох заяв (про повідомлення про намір виходу і про фактичний вихід), що не сприяє конкретизації визначення моменту виходу з товариства.

В інший спосіб визначається момент виходу учасника з товариства у Рекомендаціях Президії Вищого господарського суду України «Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин» від 28.12.2007 р. № 04-5/14, відповідно до п. 3.5 яких зазначається, що учасник вважається таким, що вийшов з ТОВ/ТДВ з моменту прийняття загальними зборами рішення про виключення учасника з товариства на підставі його заяви про вихід, а у випадку відсутності такого рішення – з дати закінчення строку, встановленого законом або статутом товариства для повідомлення про вихід з товариства. З наведеного випливає, що моментом виходу учасника з товариства може бути момент внесення змін до статуту на загальних зборах, але за умови, що такі збори були проведені впродовж трьох місяців (чи іншого строку, визначеного статутом) з моменту повідомлення товариства про вихід із складу учасників. Однак така позиція є дещо суперечливою, оскільки, по-перше, законом або статутом визначені строки, впродовж яких учасник повідомляє про свій намір вийти з товариства, але ще

не є таким, що здійснив такий вихід, по-друге, в такому випадку вихід учасника з товариства залежатиме від рішення загальних зборів, а не вважатиметься одностороннім волевиявленням учасника, який виявив намір вийти з товариства [Сіщук Л. В., уривок з наукової статті, С. 151 – 152].

(до Теми 8. Розпорядження корпоративними правами учасників товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю та Теми 9. Розпорядження корпоративними правами учасників повного та командитного товариств).

9. Сіщук Л. В. Правові наслідки виходу учасника з господарського товариства. Міжнародний журнал «Право і суспільство»: за ред. д-ра юрид. наук, проф. Васильєвої В. А. Випуск 3. Івано-Франківськ: Фоліант, 2016. С. 133 – 143.

Ключові слова: право на вихід, учасник, господарське товариство, повне товариство, командитне товариство, товариство з обмеженою відповідальністю, розрахунки, майно товариства, частка у статутному капіталі, ринкова вартість майна, балансова вартість майна.

Враховуючи той факт, що вихід з товариства є безпосередньою дією учасника, яка спрямована на припинення корпоративних відносин з товариством, що реалізується шляхом подання заяви, то можна прийти до висновку, що вихід з товариства є одностороннім правочином. При цьому, за загальним правилом, особа, яка вчинила односторонній правочин, має право відмовитися від нього. З наведеного випливає, що впродовж визначених законом або установчими документами строків учасник також має потенційне право відмовитися від виходу з товариства. Оскільки відмова від правочину вчиняється у такій самій формі, в якій було вчинено правочин (ч. ч. 1, 3 ст. 214 ЦК), то відмова від виходу з товариства мала б також вчинятися у письмовій формі шляхом подання заяви. Наведені положення доцільно закріпити на нормативному рівні.

Однак нині одним із вагомих питань, що постає у практиці правозастосування і судові практиці, є питання правових наслідків виходу учасника з товариства, що стосується обов'язку товариства провести розрахунки на вимогу учасника після його виходу. Згідно норм закону при виході учасника з господарського товариства йому виплачується вартість частини майна товариства, пропорційна його частці у статутному (складеному) капіталі, що передбачено ст. 148, 130 ЦК. На вимогу учасника та за згодою товариства вклад може бути повернуто повністю або частково в натуральній формі. Учаснику, який вибув, виплачується належна йому частка

прибутку, одержаного товариством у даному році до моменту його виходу. Майно, передане учасником товариству тільки в користування, повертається в натуральній формі без винагороди. Щодо порядку визначення вартості майна товариства, що підлягає виплаті учасникові, то порядок визначення вартості частки учасника у майні ПТ встановлюється засновницьким договором і законом, що передбачено ч. 3 ст. 130 ЦК. Тобто проведення розрахунків з учасником повного товариства може здійснюватися в розмірах, передбачених засновницьким договором. Разом з тим, у ст. 71 ЗУ «Про ГТ» зазначається, що учаснику ПТ виплачується вартість його внеску відповідно до балансу, складеного на день виходу. З наведеного випливає, що у разі відсутності положень щодо визначення порядку проведення розрахунків з учасником у засновницькому договорі, застосовуються положення закону, згідно яких товариство зобов'язане виплатити учаснику балансову вартість майна товариства, визначену станом на день виходу. На відміну від порядку проведення розрахунків з учасниками ПТ та повними учасниками КТ, з вкладниками КТ, які заявили про всій вихід, розрахунки проводяться шляхом повернення їх вкладів. Водночас законодавством не передбачено права вкладників КТ на отримання у разі виходу з товариства частини майна товариства, пропорційної розміру їх частки у складеному капіталі товариства [6].

Щодо ТОВ, то у законодавстві не міститься прямої вказівки на те, яку вартість частини майна товариство має виплатити – балансову чи ринкову. У ч. 2 ст. 148 ЦК лише зазначається, що порядок і спосіб визначення вартості частини майна, що пропорційна частці учасника у статутному капіталі встановлюються статутом і законом. Таким чином, за загальним правилом, в установчих документах товариства має визначатися порядок проведення розрахунків з учасником виходячи з балансової чи ринкової вартості майна товариства, або ж міститися положення, згідно з яким розрахунки будуть проводитися за домовленістю сторін, визначаючи ринкову чи балансову вартість в кожному конкретному випадку.

Щодо розуміння правової дефініції «майно», що належить товариству на праві власності, то слід зазначити наступне. Якщо звернутися до положень закону, то згідно п. 1 ст. 66 Господарського кодексу України (далі – ГК) під майном підприємства розуміються виробничі та невиробничі фонди, а також інші цінності, вартість яких відображається на самотійному балансі підприємства. Майновий стан суб'єкта господарювання визначається сукупністю належних йому майнових прав та майнових зобов'язань, що відображається в бухгалтерському обліку його господарської діяльності (ч. 1 ст. 145 ГК). В силу статті 12 ЗУ «Про ГТ» товариство є власником: майна,

переданого йому учасниками у власність як вклад до статутного (складеного) капіталу; продукції, виробленої товариством у результаті господарської діяльності; одержаних доходів; іншого майна, набутого на підставах, не заборонених законом.

Таким чином, при визначенні вартості майна товариства враховуються всі активи, що перебувають на балансі товариства з вирахуванням його зобов'язань. Це відображає власний капітал товариства у кінці року за результатами фінансової звітності товариства. Тому при розрахунках з учасником товариство мало б визначати балансову вартість власного капіталу. Разом з тим, можливість врегулювання даного питання в установчих документах не позбавляє права учасників закріплювати положення, згідно яких порядок проведення розрахунків з учасником може визначатися у статуті товариства виходячи з балансової чи ринкової вартості майна товариства [Сіщук Л. В., уривок з наукової статті, С. 134 – 136].

(до Тем 8. Розпорядження корпоративними правами учасників товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю та Тем 9. Розпорядження корпоративними правами учасників повного та командитного товариств).

10. Корпоративне право України: проблеми теорії та практики: монографія / Васильєва В. А., Зеліско А. В., Луць В. В., Саракун І. Б., Сіщук Л. В. [та ін.]; за заг. ред. проф. В. А. Васильєвої. Івано-Франківськ, 2017. 612 с.

Ключові слова: корпоративні права, акція, частка у статутному капіталі, універсальне правонаступництво, спадкування.

Більшість правових відносин, що виникають у суспільстві, носять приватний характер. Набуваючи право власності на майно, особа вступає у відносини, що носять речовий характер; укладаючи певний вид договору, особа бере участь у зобов'язальних відносинах; набуваючи право власності на певні об'єкти цивільних прав після смерті особи, спадкоємець вступає у спадкові відносини. Не є виключенням із загального правила і суспільні відносини, які виникають при створенні і функціонуванні юридичних осіб, що в правовій літературі іменуються корпоративними.

Нині значна кількість наукових досліджень спрямована саме на розкриття питань щодо визначення поняття і правової природи корпоративних відносин, особливостей переходу корпоративних прав при їх відчуженні через такі договірні конструкції, як купівля-продаж, міна, дарування тощо, а також у порядку правонаступництва при реорганізації.

Втім, не менш актуальним і практично неврегульованим залишається питання щодо спадкування корпоративних прав.

Враховуючи той пласт досліджень у сфері корпоративного права, що існує на сьогодні, необхідно звернути увагу на те, що спадкове правовідношення, яке виникає з моменту відкриття спадщини і об'єктом якого є корпоративні права, з одного боку не відрізняється від будь-яких інших спадкових відносин і регулюється загальними положеннями чинного законодавства про спадкування, а з іншого боку, у практиці правозастосування виникає потреба в існуванні норм спеціального корпоративного законодавства, що врегульовували би суспільні відносини, які виникають при спадкуванні корпоративних прав.

Відповідно до ст. 1216 ЦК України, спадкуванням є перехід всіх прав і обов'язків від фізичної особи, яка померла (спадкодавця) до інших осіб (спадкоємців). Перехід прав і обов'язків у порядку спадкування характеризується наступними ознаками: 1) підставою переходу є складний фактичний склад, передбачений нормами спадкового права; 2) права і обов'язки, що переходять, утворюють певну єдність, що визначається як спадщина або спадкове майно; 3) особа, яка набуває права й обов'язки, вважається універсальним правонаступником померлого.

Отже, набуття майна в порядку спадкування відбувається внаслідок послідовного накопичення передбаченого законом ряду юридичних фактів – юридичного складу спадкового правонаступництва. Б. Б. Черепакін поділяє такі юридичні факти на три групи:

1) Юридичні факти, які є підставами виникнення права спадкування, що існують на момент відкриття спадщини. Саме до цього моменту такі факти повинні існувати для того, щоб можна було вважати ту чи іншу особу спадкоємцем померлого, яку можна закликати до спадкування після смерті спадкодавця. Перша група юридичних фактів поділяється на дві самостійні підгрупи: юридичні факти спадкування за законом і юридичні факти спадкування за заповітом.

2) Юридичний факт – відкриття спадщини, що виникає з моменту смерті спадкодавця або оголошення його в судовому порядку померлим. Відкриття спадщини є першим юридичним складом спадкового правонаступництва, що є умовою виникнення права спадкоємців на прийняття спадщини.

3) Завершальним юридичним фактом юридичного складу виникнення права спадкоємця на спадщину є прийняття спадщини.

Наявність цих юридичних фактів у сукупності призводить до виникнення в спадкоємця права на спадщину, що на момент смерті належала спадкодавцю. Зокрема, С. В. Строк зазначає, що спадщиною є майно, що

втратило свого правовласника і одним актом спадкоємства отримує замість колишнього нового правовласника (нових правовласників). Водночас, відповідно до нормативних положень про спадкування, до правонаступника, тобто спадкоємця, який виявив волю і прийняв спадщину, переходить не майно, що належало спадкодавцю, а права і обов'язки, що існували у спадкодавця на майно до моменту його смерті. На нашу думку, законодавець виходить з того, що саме перехід прав і обов'язків, а не майна, відображає сутність принципу універсального правонаступництва, відповідно до якого до спадкоємця переходять права і обов'язки, що належали спадкодавцю як неподільний об'єкт, як єдине ціле.

Так, якщо звернутися до порядку спадкування у країнах англосаксонської правової системи, то необхідно відзначити, що в таких державах принцип універсального правонаступництва є невідомим. Зокрема, даючи коротку характеристику порядку спадкування в Англії і США, С. І. Шимон зазначає, що в країнах англо-американської правової сім'ї всі спадкоємці як за законом, так і за заповітом не розглядаються універсальними правонаступниками, вони успадковують тільки звільнене від боргів майно спадкодавця. Відповідно встановлюється особливий порядок прийняття спадщини та реалізації спадкоємцями їхніх спадкових прав. Таким чином, у порядку спадкування переходить майно, що залишилося після погашення боргів перед кредиторами спадкодавця за рахунок саме цього спадкового майна.

Особливістю ж спадкування в порядку універсального правонаступництва є те, що спадкоємці, які прийняли спадщину, зобов'язані погасити борг перед третіми особами тільки після закінчення строку для прийняття спадщини і в межах вартості переданого майна. Це означає, що спадкоємець може погасити зобов'язання або за власні кошти в межах вартості спадкового майна, що перейшло в порядку спадкування, або за рахунок успадкованого майна. У цивільному праві універсальність спадкового правонаступництва характеризується наступними ознаками: спадкоємець набуває спадщину як єдине ціле; спадкоємець набуває спадщину завжди безпосередньо; спадкоємець набуває всі перехідні до нього у спадок права й обов'язки відразу й одночасно.

Разом з тим, спадкування за принципом універсального правонаступництва призводить до виникнення як теоретично, так і практично важливого питання про визначення сукупності прав і обов'язків, що переходять у порядку спадкування, адже момент відкриття спадщини і момент прийняття спадщини розірвані у часі, що чітко визначено законодавством. Тобто фактично виникає період у часі, коли спадщина

залишається безсуб'єктною і не належить нікому. Таке припущення обумовлено тим, що після смерті спадкодавця його правоздатність припиняється, а значить припиняються права й обов'язки спадкодавця на майно. Адже спадкоємці мають право прийняти спадщину у строк після шести місяців, що починається з моменту відкриття спадщини (ч. 1 ст. 1270 ЦК України), і розпорядитися нею тільки після спливу вказаного строку. Таким чином, саме впродовж шестимісячного строку права й обов'язки на спадкове майно залишаються безсуб'єктними [Корпоративне право України, уривок з монографії, С. 448 – 451].

(до Тем 11. Спадкування корпоративних прав).